

Лебедєва Ю.В.

викладач,

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДОПОМІЖНИХ РЕПРОДУКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Одним з вагомих аспектів реалізації особою своїх репродуктивних прав є забезпечення допоміжних репродуктивних технологій (далі – ДРТ). За даними Міністерства охорони здоров'я України, рівень безпліддя в країні становить майже 20%. Як наслідок, зростає потреба у лікуванні із застосуванням ДРТ. Однак, в Україні відсутній окремий закон, який би регулював зазначену сферу, а більшість правових засад регламентовано положеннями Цивільного кодексу України, Сімейного кодексу України та наказом Міністерства охорони здоров'я України.

Так, положеннями Цивільного кодексу України закріплено право особи на застосування ДРТ: «Повнолітні жінка або чоловік мають право за медичними показаннями на проведення щодо них лікувальних програм ДРТ згідно з порядком та умовами, встановленими законодавством» [1].

До нормативно-правових актів, якими врегульовано застосування ДРТ в Україні, належить також Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». Положеннями останнього встановлено, що застосування штучного запліднення та імплантації ембріона здійснюється згідно з умовами та порядком, встановленими центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я, за медичними показаннями повнолітньої жінки, з якою проводиться така дія, за умови наявності письмової згоди подружжя, забезпечення анонімності донора та збереження лікарської таємниці [2].

Варто також зазначити, що нормами Сімейного кодексу України регламентовано визначення походження дитини, народженої в результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій [3].

У наказі Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні», зазначено, що ДРТ є методикою лікування безпліддя, за якою маніпуляції з репродуктивними клітинами, окремі або всі етапи підготовки репродуктивних клітин, процеси запліднення і розвитку

ембріонів до перенесення їх у матку пацієнтки здійснюються в умовах *in vitro* (техніки виконання експерименту чи інших маніпуляцій у спеціальному лабораторному посуді або у контрольованому середовищі поза живим організмом) [4].

Низка правових аспектів, пов'язаних із застосуванням ДРТ, залишаються неврегульованими, що, у свою чергу, створює багато проблем для реалізації особою своїх репродуктивних прав. Зокрема, уваги потребують такі аспекти, як: встановлення медичних протипоказань при застосуванні ДРТ; ліцензування закладів репродуктивної медицини; наявність вікового обмеження для жінки, що планує стати сурогатною матір'ю; передбачення істотних умов договорів про сурогатне материнство; порядок переміщення статевих клітин, ембріонів і тканин; встановлення необхідних вимог до осіб, що бажають скористатися ДРТ; регламентація користування іноземцями послугами ДРТ на території України тощо.

Так, у грудні 2021 року Кабінетом Міністрів України було зареєстровано законопроект № 6475 «Про допоміжні репродуктивні технології», однак експерти вказали на недоліки законопроекту пов'язані з дискримінаційними положеннями щодо антиретровірусної терапії незаміжних жінок та ДРТ на підставі судимостей; корупційні ризики в наданні лікарям можливості визначати вікові обмеження для пацієнтів для застосування ДРТ; фінансування послуг державою тощо [5].

У січні 2022 року було зареєстровано два альтернативні законопроекти № 6475-1 та № 6475-2. Концептуально, останні схожі за змістом і мають спільну мету – врегулювання використання ДРТ на рівні закону. Проте положення законопроекту № 6475-2 дещо відрізняється від першої альтернативи – законопроекту № 6475-1. Доцільним є зазначення деяких відмінностей, які є важливими для правового регулювання використання ДРТ в Україні.

Так, в обох проектах закону наголошується на необхідності врахування медичних протипоказань при застосуванні ДРТ. Проте законопроект № 6475-1 не надає переліку таких протипоказань. Крім того, не пропонується врегулювати жодних інших обмежень щодо використання ДРТ жінками та чоловіками [6]. Натомість законопроектом № 6475-2 визначено, що перелік медичних показань та медичних протипоказань до застосування ДРТ визначається центральним органом виконавчої влади для забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері охорони здоров'я. Також виокремлено категорії жінок і чоловіків, які не можуть вдатися до застосування ДРТ [7]. Утім, викликає сумніви можливість включення до

такого переліку жінок та чоловіків з безпліддям, що за станом здоров'я потребують постійного догляду третьої особи.

Вирішення питання ліцензування закладів репродуктивної медицини є надзвичайно важливим і необхідним для здійснення державою належного контролю за законністю їх діяльності. Утім, у проєкті закону № 6475-2 не передбачено вимоги щодо отримання такими установами окремої ліцензії. Обмеження можливості отримання фінансової вигоди через посередництво допоможе запобігти перетворенню ДРТ на комерційне підприємство [7].

З приводу сурогатного (замінного) материнства, що є послугою, яка передбачає застосування ДРТ, законопроект № 6475-1 не закріплює чіткого вікового обмеження для жінки, що планує стати сурогатною матір'ю, встановлюючи, що вік визначає лікар за результатами огляду особи [6]. У свою чергу, законопроект № 6475-2 встановлює віковий діапазон в межах від 21 до 35 років [7].

Ще одне питання, яке вирішують ці законопроекти, – це положення стосовно договорів про сурогатне материнство. Проєкт закону № 6475-1 передбачено, що договори укладаються у письмовій формі. Крім того, визначаються окремі істотні умови такого договору [6]. У свою чергу, законопроект № 6475-2 містить положення про те, що договір про сурогатне материнство підписується обома сторонами у письмовій формі та засвідчується нотаріально. Важливо, що запропонований вичерпний перелік істотних умов договору, є набагато ширшим [7]. Вважаємо доцільним передбачити вимогу нотаріального посвідчення договорів про надання послуг сурогатного материнства та розробити типовий договір з надання таких послуг.

Безумовно, важливим є встановлення необхідних вимог до осіб, що бажають скористатися ДРТ. Так, однією з основних вимог альтернативних законопроектів для дієздатних осіб є зареєстрований шлюб. Однак, згідно з положеннями проєкту закону № 6475-2, перебування в такому шлюбі не менше двох років є обов'язковим [7]. Так, пропонується обмеження з метою недопущення укладання фіктивних шлюбів. Показово, що єдиною спільною вимогою для обох законопроектів є наявність у жінки медичних протипоказань до виношування та/або пологів, або виношування та/або пологи є біологічно неможливими, або становлять загрозу життю та здоров'ю такої пацієнтки та/або дитини, що є обов'язковою умовою для жінки, яка планує скористатися ДРТ.

З приводу користування іноземцями послугами ДРТ на території України, то згідно з положеннями законопроекту № 6475-1, останній поширюється, зокрема, на іноземців та осіб без громадянства, які на законних підставах перебувають в Україні. Іноземці та особи без громадянства також мають право звертатися до медичних закладів для лікування безпліддя із застосуванням ДРТ [6]. У свою чергу, відсутнє визначення специфіки реалізації іноземцями та особами без громадянства свого репродуктивного права. Натомість, законопроект № 6475-2 передбачає, що, по-перше, скористатися послугами ДРТ може подружжя, що є іноземцями, або один з них є іноземцем, а інший – особою без громадянства. По-друге, спільний особистий закон чоловіка та дружини не має містити заборон, щодо такого методу лікування безпліддя, а якщо у подружжя немає спільного особистого закону – право, що визначає правові наслідки шлюбу [7].

Підсумовуючи, варто зазначити, що незважаючи на необхідність прийняття відповідного закону, розглянуті проекти потребують змістовного доопрацювання з метою належної регламентації загальних засад застосування ДРТ та відносин, пов'язаних із заміним материнством, а також захисту прав та законних інтересів громадян України та іноземців при застосуванні ДРТ.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>.
3. Сімейний кодекс України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
4. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#Text>
5. Офіційний портал Верховної Ради України. *Проект Закону про допоміжні репродуктивні технології № 6475 від 28.12.2021*. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73524
6. Офіційний портал Верховної Ради України. *Проект Закону про допоміжні репродуктивні технології № 6475-1 від 11.01.2022*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73571
7. Офіційний портал Верховної Ради України. *Проект Закону про допоміжні репродуктивні технології № 6475-2 від 13.01.2022*. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73585